

Educational Administration: Theory and Practice
2011, Vol. 17, Issue 4, pp: 605-626
Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi
2011, Cilt 17, Sayı 4, ss: 605-626

Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi

Murat Özdemir

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Filiz Akar

Ankara Üniversitesi

Bu araştırmada siber zorbalığın lise öğrencileri arasındaki yaşanma sıklığı, siber zorbalığın gerçekleştiği siber ortamların neler olduğu ve 'siber zorbalık kurbanı olma' ve 'siber zorba olma' durumlarının cinsiyet, yaş, sınıf ve günlük internet kullanma süresine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmaya Ankara ve İstanbul illerinde yer alan üç liseden rastsal olarak seçilen 336 öğrenci katılmıştır. Veriler, araştırma kapsamında Türkçeye uyarlama çalışması yapılan ve Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilmiş olan 'Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği-SZİSTÖ' ile toplanmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde, ki-kare, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve LSD testi kullanılmıştır. Araştırmada, katılımcıların % 14'ünün son bir ay içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığı, %10'unun ise başkalarına siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Diğer yandan siber zorbalığın en sık yaşandığı siber ortamların başında internette yer alan sosyal paylaşım siteleri ve cep telefonları olduğu anlaşılmıştır. Demografik değişkenlerin siber zorbalık ile ilişkisine ilişkin yapılan analizlerde cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyinin siber zorbalık üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Buna karşın günlük internet kullanım süresi beş saati aşan katılımcıların diğer gruplara göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: *Siber zorbalık, akran zorbalığı, internet saldırganlığı*

Atıf için/Please cite as:

Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(4), 605-626.

Examination of High School Students' Opinions on Cyber-bullying in Terms of Various Variables

Background. The debate on peer bullying among students is increasing rapidly in the last decades (Barrio & at al., 2008; Catherine & at al., 2007; Kartal & Bilgin, 2009; Kepeneckçi & Çinkır, 2006; Perren & Hornung, 2005). In fact, studies show that almost 15% of the students were bullied in schools (Olweus, 1994; Nansel & at al., 2001). Studies also found a strong relationship between bullying and psychological problems including anxiety, depression and sleep disorders etc. (Fleming & Jacobsen, 2009; Fitzpatrick & at al., 2007; Iverson, 2005; Kiriakidis, 2008; Menesini & at al., 2009; Skapinakis, 2011). However, a new form of bullying has emerged with the rapid growth in technology called cyber-bullying as a new kind of aggression in cyberspaces. Cyber-bullying is defined as “an aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact, repeatedly and over time against a victim who cannot easily defend him or herself” (Smith & at al., 2008, p. 376). Studies on the frequency of cyber-bullying indicated that cyber-bullying is spreading among high school students (Hoff & Mitchell, 2009; Ybarra & Mitchell, 2004a). As a result of this trend, huge body of literature on cyber-bullying came into exist (Dempsey & Storch, 2009; Hinduja & Patchin, 2007; Hoff & Mitchell, 2009; Patchin & Hinduja, 2006; Smith & at al., 2006; Smith & at al., 2008; Willard, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004a; Ybarra & Mitchell, 2004b). However, we do not know the prevalence of the cyber-bullying among Turkish high school students yet, although few studies deal with the different aspects of the cyber-bullying (Arıcak, 2009; Baker & Kavuş, 2007; Dilmaç, 2009).

Purpose. The purpose of the present study was to investigate the prevalence of cyber-bullying among Turkish high school students. In addition, it was tried to explore the cyberspaces where the students become victims and bully. And finally, the effects of several demographic variables including gender, age, grade and internet using time on cyber-bullying were investigated.

Method. 336 students, who were selected randomly from three high schools in Ankara and İstanbul in 2011, participated in the study. Data were collected through the ‘Cyber-bullying and Online Aggression Survey Instrument-CBOASI’, which was developed by Hinduja and Patchin (2009). The CBOASI was adapted to Turkish culture in the present study. During the adaptation studies, it was seen that the Turkish version of the instrument is valid and reliable. CBOASI contains two different sub-scales. The validity studies of sub-scales of the instrument were done with

exploratory factor analysis and seen that both sub-scales had one-single factor. The reliability analysis produced a Cronbach Alpha Coefficient of .78 for the first sub-scale and .94 for the second sub-scale. The data were analyzed with frequency, percent, chi-square, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) and LSD test. SPSS 13.00 was used for data analysis.

Findings. The findings of the study showed that 14 percent of the participants became victim during the last one month on different cyberspaces. However, 10 percent of the participants were found to be bully. It is also seen that the most frequently used cyberspace where the cyber-bullying take place is social sharing web sites called 'Facebook' (f=65) Mobile phones are also the mostly used electronic devices on which the cyber-bullying occurs (f=55). The findings also revealed that gender has not any significant effect on cyber-bullying [$t_{(334)}=1.32$; $p>.05$]. Likewise, age [$F_{(3-332)}=1.00$; $p>.05$] and grade [$F_{(2-333)}=1.14$; $p>.05$] do not produce any difference. However, participants who use internet more than five hours in a day relatively become bully as compared to other groups [$F_{(4-331)}=2.95$; $p<.05$].

Discussion, Conclusion and Implication. The findings of the present study are consistent with the previous studies (e.g. Hoff & Mitchell, 2009; Nansel & at al., 2001; Olweus, 1994; Ybarra & Mitchell, 2004a). In those studies the prevalence of the cyber-bullying among students was found to be relatively high. As it can be seen in the related section, present study has also revealed similar result. This result imply that cyber-bullying among Turkish high school students is as common as in other countries. With the current study it is also understood that 'Facebook', which is the most preferable social sharing web site on the internet, is also the platform where the cyber-bullying mostly takes place. Based on this result it can be said that education programs about the cyber-crimes on the internet to the students might prevent them from the cyber-bullying. The present study also implies that there are not any significant relations between cyber-bullying and gender, age and grade. And lastly, frequent internet users are relatively more cyber-bully.

Keywords: *Cyber-bullying, peer bullying, online aggression*

Son yıllarda akran zorbalığı vakalarındaki artış eğilimi, konuya ilişkin akademik merakı da artırmıştır (Barrio ve diğ., 2008; Catherine, Sawyer ve O'Brennan, 2007; Kartal ve Bilgin, 2009; Perren ve Hornung, 2005). Araştırmalar, okullarda öğrencilerin yaklaşık %15'inin çeşitli tür ve yoğunlukta akran zorbalığına maruz kaldıklarına işaret etmektedir. Zorbaliğa maruz kalan öğrencilerin %33.5'inin sözel, %35.5'inin fiziksel ve %15.6'sının cinsel yönden mağdur edildikleri belirlenmiştir (Kepecekçi ve Çinkır, 2006). Öte yandan çalışmalar gençlerin yetişkinlere göre daha fazla zorbalık mağduru olduklarını ortaya koymaktadır (Fitzpatrick, Dulin ve Piko, 2007).

Zorbaca davranışlara maruz kalan öğrenciler üzerinde yürütülen çalışmalarda ise bu öğrencilerin çeşitli türde psikolojik sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Menesini, Modena ve Tani, 2009). Örneğin bu öğrencilerde, dikkat sorunları (Ivarsson, Broberg, Arvidsson ve Gillberg, 2005), yalnızlık duygusu, uyku bozuklukları ve depresyon belirtileri gözlenmiştir (Fleming ve Jacobsen, 2009). Bazı çalışmalarda ise zorbalığı maruz kalan gençlerin intihar eğilimlerinin görece yüksek olduğu belirlenmiştir (Kiriakidis, 2008; Skapinakis, 2011). Akran zorbalığını konu edinen araştırmalarda alt gelir grubundan gelen öğrencilerin daha fazla mağdur olduğu (Due ve diğ., 2009), erkeklerin kızlara göre daha fazla zorba olma eğiliminde oldukları (Pepler ve diğ., 2006), zorba öğrencilerin okula daha az devam ettikleri (Alikışıoğlu, Erginoz, Ercan, Uysal ve Kaymak, 2007) ve bu öğrenciler arasında sigara ve alkol kullanımının yaygın olduğu saptanmıştır (Vieno, Gini ve Santinello, 2011).

Yazında genel kabul gören bir görüşe göre akran zorbalığı, “bir öğrencinin, bir ya da daha fazla öğrenci tarafından belli bir zaman aralığında ve sürekli olarak rahatsız edici davranışlarına maruz kalması” olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1992, s. 14'den aktaran Hamarus ve Kaikkonen, 2008). Zorbalıktan söz edebilmek için “kurbanın kendisini etkin bir şekilde savunabilme gücünden yoksun olması” koşulunun da gerçekleşmiş olması gerekmektedir (Olweus, 1993, s. 10'dan aktaran Correia ve Dalbert, 2008). Öğrencilerin ‘zorba’ veya ‘kurban’ olup olmadıklarının belirlenmesinde geçerli ölçütün, zorbaca davranışın ayda en az iki defa tekrarlanması olduğu belirtilmektedir (Solberg ve Olweus, 2003).

Günümüzde öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığının, giderek internet ve cep telefonu gibi siber ortamlarda da yaşanmaya başladığı görülmektedir (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Bunun önemli nedenlerinden birinin hızlı gelişen teknoloji ve bu teknolojilere erişim olanaklarının yaygınlaşması olduğu söylenebilir. Örneğin bir araştırmada öğrencilerin yaklaşık %90'ının hayatlarının belli bir döneminde, %50'sinin ise her gün

internet kullandığı belirlenmiştir. Benzer şekilde gençler arasında cep telefonu ile iletişim kurma yoğunluğunun oldukça fazla olduğu ifade edilmektedir (Dempsey, Sulkowski, Nichols ve Storch, 2009). Öğrenciler arasında internet ve cep telefonu kullanımının yaygınlaşması, öğrencilerin siber ortamlarda iletişim kurduklarının açık bir göstergesi olarak ele alınabilir. Siber ortamlarda kurulan iletişim, doğal olarak, siber zorbalık olarak isimlendirilen yeni bir zorbalık türünün ortaya çıkmasına yol açmış gözükmektedir.

Siber zorbalığı, geleneksel zorbalık kavramsallaştırması bağlamında “bir ya da birden fazla kişinin *elektronik iletişim araçlarını kullanmak suretiyle*, belirli bir zaman süresi içerisinde ve sürekli olarak, kendisini savunma gücüne sahip olamayan birisine yönelik gerçekleştirdikleri kasıtlı saldırgan davranış” olarak tanımlamak mümkündür (Smith ve diğ., 2008). Siber zorbalığın yaygınlığını merkeze alan öncü tarama çalışmalarında gençlerin %12’sinin internet üzerinden başkalarına zorbalık yaptıkları, %4’ünün kurban oldukları ve %3’ünün hem zorba hem de kurban oldukları saptanmıştır (Ybarra ve Mitchell, 2004a). Bu oranların, izleyen yıllarda yapılan çalışmalarda dikkat çekici bir biçimde artış eğilimine girdiğini saptamak mümkündür. Örneğin daha yakın bir tarihte yapılan bir tarama çalışmasında, öğrencilerin %56.1’inin siber zorbalık mağduru olduğu görülmüştür (Hoff ve Mitchell, 2009).

Siber zorbalık davranışlarının başında zorbanın, kurbanı, elektronik iletişim araçları kullanmak sureti ile tehdit etmesi ya da kurbanı yönelik kötü sözler içeren mesajlar göndermesi gelmektedir. Zorbanın bazen mağdur hakkında internet ortamında dedikodu yaptığı veya mağduru utandıracak resimlerini ve özel bilgilerini yaydığı da görülmektedir. Yaygın bir diğer siber zorbalık davranışı ise zorbanın internet ortamında kendisini mağdur gibi tanıtır onun adına başkalarına zorbalık yapmasıdır. Zorbanın bu tür davranışları, mağdurun cep telefonunu ya da elektronik posta hesabını kullanarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Bazı durumlarda ise zorba, kurbanın, internette yer alan oyun sitelerine ya da özel sohbet odalarına girmesini engellemeye çalışmaktadır (Willard, 2007’den aktaran Dempsey ve diğ., 2009). Bunlara ilave olarak isimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen yararsız e-postalar (spam), virüslü e-postalar ve bir kişi ya da bir grubu karalamak için kısa mesaj ya da e-postaların gönderilmesi de diğer siber zorbalık davranışları arasında yer almaktadır (Arıcak, 2009).

Araştırmalar öğrenciler arasında yaşanan siber zorbalığın temel nedenlerinden birinin bozulan arkadaşlık ilişkileri olduğuna dikkat çekmektedir. Özellikle duygusal ilişki yaşayan gençlerden bir bölümünün, ilişkinin bitmesi sonrasında intikam almak amacıyla siber zorbalık yaptığı

tespit edilmiştir. Diğer yandan bazı öğrencilerin kıskançlık, bazılarının ise farklı alt kimliklere yönelik sahip oldukları olumsuz önyargılar nedeniyle siber zorbalığa yöneldikleri saptanmıştır. Bununla birlikte bazı öğrencilerin kurbanı, grup dışına itmek ya da grup içerisinde kendi yerini korumak amacıyla da siber zorbalık davranışı sergiledikleri belirlenmiştir (Hoff ve Mitchell, 2009).

Görüldüğü üzere gençler arasında farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan zorbalık eğilim ve davranışları giderek siber ortamlarda da yaşanmaya başlamıştır. Siber zorbalığın yaygınlaşmasının bir sonucu olarak son yıllarda konu üzerindeki yabancı yazındaki bilimsel çalışma ve yayın sayısında hatırı sayılır bir artış meydana gelmiştir (Dempsey ve Storch, 2009; Hinduja ve Patchin, 2007; Hoff ve Mitchell, 2009; Patchin ve Hinduja, 2006; Smith ve diğ., 2006; Smith ve diğ., 2008; Willard, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2004b). Türkçe yazında ise öğrencilerin internet bağımlılığı (Ceyhan, 2008), internete ve bilgisayara yönelik tutumları (Köse, Gencer ve Gezer, 2007), internet kullanımını benimseme davranışları (Çelik ve İpçioğlu, 2006), internet kullanım sıklıkları (Akkoyunlu ve Yılmaz, 2005), internet yeterlikleri (Bakay, 2005) ve benzeri konular üzerine yapılmış pek çok çalışma ile karşılaşmak mümkündür. Ancak Türkçe yazında, internet ortamında meydana gelen siber zorbalığı doğrudan konu edinen ampirik çalışmaların sayısının oldukça az olduğunu saptamak mümkündür. Bu çalışmalardan bazılarının siber zorbalık ile psikiyatrik belirtiler (Arıca, 2009), bazılarının ise psikolojik ihtiyaçlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkileri sorunsallaştırdığı görülmektedir (Dilmaç, 2009). Lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarının yaygınlık düzeyini ve siber zorbalığın çeşitli demografik değişkenlerle olan ilişkisini inceleyen çalışmaların ise çok az olduğunu tespit etmek olasıdır (Baker ve Kavşut, 2007). Bu nedenle, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de öğrenciler arasında giderek yaygınlaşan ve büyük bir kitlesel soruna dönüşme eğilimi gösteren siber zorbalığın görünümünün, farklı gruplarla yapılacak yeni çalışmalarla irdelenmesinin yazına ve uygulamaya katkı getirebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın temel amacı, lise öğrencileri arasında siber ortamlarda yaşanan zorbalığın görünümünü çeşitli yönleri ile incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Lise öğrencilerinin ‘siber zorba olma’ ya da ‘siber kurban olma’ sıklığı ne düzeydedir?
2. Siber zorbalık, başlıca hangi siber ortamlarda gerçekleşmektedir ve siber zorbalığın gerçekleştiği ortamların sıklığı arasında anlamlı bir fark var mıdır?

3. Lise öğrencilerinin ‘siber zorba olma’ ya da ‘siber kurban olma’ durumları cinsiyet, yaş, sınıf ve günlük internet kullanma süresine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırma, tarama modeline dayalı nicel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmada tarama modelinin kullanılmasının nedeni siber zorbalık olgusunun mevcut haliyle betimlenmek istenmesidir. Araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalığı yaşama sıklığı, siber zorbalığın hangi siber ortamlarda meydana geldiği ve bazı demografik değişkenlerin siber zorbalık üzerindeki etkileri, nicel yöntemler kullanılarak saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara (f=152) ve İstanbul (f=183) illerindeki üç lisede (Ankara’da bir, İstanbul’da iki lise) öğrenim gören ve araştırmaya katılmaya gönüllü 336 öğrenciden oluşmaktadır. Okullar araştırmacılar tarafından rastgele yöntemle belirlenmiştir. Ankara’da yer alan lise, bir genel lise (kayıtlı öğrenci sayısı = 1206); İstanbul’daki liselerden biri ticaret meslek lisesi (kayıtlı öğrenci sayısı = 1778), diğeri ise Anadolu ticaret meslek lisesidir (kayıtlı öğrenci sayısı = 332). Her üç okulda öğrenim gören toplam öğrenci sayısı ise 3316’dır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olduğundan çalışmada analiz birimi okullar değil, öğrencilerdir. Öğrencilerin 162’si kız (%48.2), 174’ü erkektir (%51.8). Öğrencilerin yaş aralıkları 15-18 arasındadır. 15 yaşındaki öğrenci sayısı 33 (%9.8), 16 yaşındaki öğrenci sayısı 113 (%33.6), 17 yaşındaki öğrenci sayısı 149 (%44.3) ve 18 yaşındaki öğrenci sayısı 41’dir (%12.2). Öğrencilerin 55’i lise birinci sınıf (%16.4), 111’i lise ikinci sınıf (%33) ve 170’i lise üçüncü sınıf öğrencisidir (%50.6). Öğrencilerin 96’sı interneti günlük bir saatin altında (%28.6), 90’ı iki saate kadar (%26.8), 50’si üç saate kadar (%14.9), 31’i dört saate kadar (%9.2) ve 69’u beş saat ve daha fazla süre kullandıklarını (%20.5) belirtmişlerdir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilmiş olan ‘Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği-SZİSTÖ) ile toplanmıştır. Araştırmada SZİSTÖ’nün tercih edilmesinin temel nedeni, ölçeğin mevcut araştırma sorularının tümüne yanıt verebilme yeterliğinde olmasıdır. SZİSTÖ, dokuzar maddeden oluşan ‘Siber Zorba Kurbanı Olma’

ve ‘Siber Zorba Olma’ olmak üzere iki ayrı alt-ölçekten oluşmaktadır. Orijinal ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları iki lisede öğrenim gören 266 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ‘Siber Zorba Kurbanı Olma’ alt-ölçeğinin alfa değeri .74, ‘Siber Zorba Olma’ alt-ölçeğinin alfa değeri .87 olarak hesaplanmıştır. Alt-ölçeklerin yapı geçerliği ise faktör analizi (temel bileşenler analizi) ile sınıanmıştır. Bu sınamalarda her iki alt-ölçeğın de 1 faktör altında toplandığı saptanmıştır. Siber Zorba Kurbanı Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .504 ile .599 arasında olup, öz-değeri= 2.92’dir. Ölçeğın açıkladığı varyans oranı %68’dir. Siber Zorba Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .615 ile .800 arasında olup, öz-değeri= 2.62’dir. Ölçeğın açıkladığı varyans oranı ise %81’dir.

Mevcut araştırma kapsamında SZİSTÖ’nün alt-ölçeklerinin Türk kültürüne uyarlama çalışması yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle Hinduja ve Patchin’den izin alınmıştır. Daha sonra ölçeklerin orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılmış ardından Türkçe formun özgün dil olan İngilizceye geri-çevirisi yapılmıştır. Çeviri ve geri-çeviri, İngiliz dilini çok iyi bilen ve eğitim bilimleri alanında uzman kişiler tarafından yapılmıştır. Bu sürecin ardından özgün form, Türkçe form ve geri çeviri form beş kişiden oluşan bir uzman grubunun değerlendirmesine sunulmuştur. Uzmanlardan, her üç formu dil ve anlatım bakımlarından incelemeleri ve ölçeklerin biçimine ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Uzman önerileri doğrultusunda gerekli son düzeltmeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Türkçe formun son hali Türk dili konusunda bir uzmana incelettirilmiş ve sonuçta alt-ölçekler asıl uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçekler, orijinal ölçeklerle uyumlu olarak 5-dereceli Likert ölçek formatına uygun hazırlanmıştır (1-Hiç; 2-Bir defa; 3-Bir iki defa; 4-Çok kez; 5-Pek çok defa). Çalışma grubundan (N=336) elde edilen veriler üzerinde SZİSTÖ’nün alt-ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Alt-ölçeklerin yapı geçerliklerini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Tablo 1’de SZİSTÖ’nün ‘Siber Zorbalık Kurbanı Olma’ ve ‘Siber Zorba Olma’ alt-ölçeklerine ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 1

SZİSTÖ'nün Alt-Ölçeklerinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Siber zorba kurbanı olma	Faktör yük değeri	Madde-toplam korelasyonu	Ortak faktör varyansı	Siber zorba olma	Faktör yük değeri	Madde-toplam korelasyonu	Ortak faktör varyansı
1	.60	.47	0.363	1	.78	.73	0.610
2	.62	.49	0.389	2	.72	.66	0.519
3	.72	.50	0.518	3	.91	.88	0.833
4	.72	.47	0.521	4	.94	.90	0.884
5	.74	.55	0.545	5	.78	.71	0.605
6	.72	.59	0.515	6	.82	.79	0.684
7	.50	.50	0.256	7	.80	.75	0.644
8	.44	.43	0.190	8	.91	.87	0.835
9	.61	.48	0.373	9	.90	.81	0.804

Açıklanan varyans: %40.78
Cronbach- alfa: .79
Özdeğer: 3.67
KMO: 0.78
Barlett küresellik testi: .000

Açıklanan varyans: %71.30
Cronbach- alfa: .94
Özdeğer: 6.41
KMO: 0.90
Barlett küresellik testi: .000

Öncelikle örnek büyüklüğünün yeterliğinin sınanması amacıyla alt-ölçeklerin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerleri ve Barlett Küresellik testi sonuçları incelenmiştir. KMO değerinin .50'nin üzerinde olması faktör analizine devam edilebileceği anlamına gelmektedir (Kalaycı, 2005). Bu çalışmada 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğinin KMO değeri 0.78 ve 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğinin KMO değeri 0.90 çıkmıştır. Bununla birlikte her iki alt-ölçeğin Barlett Küresellik testi sonuçlarının da anlamlı çıktığı görülmüştür [$p < .000$]. Bu bulgulara dayalı olarak veri setinin, faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir (Kalaycı, 2005). Ardından alt-ölçeklerin faktör sayılarını belirlemek amacıyla alt-ölçeklere ait öz-değerler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğinin 1'den büyük değere sahip öz-değerinin 3.67 olduğu görülmüş ve ölçeğin tek faktörlü olduğuna karar verilmiştir. Bu faktörün açıkladığı toplam varyans % 40.78'dir. Faktöre ait faktör yük değerleri .74 ile .44 arasında değişmektedir. Bu faktörde yer alan maddelerin, madde-toplam korelasyonları ise .59 ile .43 arasında değişmektedir. Bu faktörün Cronbach-Alfa güvenilirlik katsayısı ise .78'dir. Diğer yandan 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğinin 1'den büyük değere öz-değerinin 6.41 olduğu belirlenmiş ve böylece

bu alt-ölçeğin de tek faktörlü olduğuna karar verilmiştir. Bu faktörün açıkladığı toplam varyans % 71.30'dur. Bu faktöre ait faktör yük değerleri .94 ile .72 arasında değişmektedir. Faktöre ait maddelerin madde-toplam korelasyonlarının ise .90 ile .66 arasında değiştiği görülmüştür. Bu faktörün Cronbach-Alfa güvenirlik katsayısının ise .94 olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlara göre SZISTÖ'nün Türkçe formunun, orijinal form ile büyük bir uyum içerisinde olduğu söylenebilir. Çünkü orijinal ölçekte 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğine ait tüm değerler [öz-değer, açıklanan varyans, KMO değeri, alfa katsayısı, faktör yük değerleri vs. gibi], görece, 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğindeki değerlere oranla daha düşüktür. Türkçe uyarlama çalışmasında da, orijinal ölçekte olduğu gibi, 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğine ait tüm değerler, 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğindeki değerlere oranla görece daha düşük çıkmıştır. Benzer şekilde Türkçe form ile orijinal forma ait alt-ölçeklerin faktör yük değerleri, açıklanan varyans, madde-toplam korelasyonları ile alfa değerleri arasında birebir olmasa da, bir benzerlik olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin orijinal ölçekte 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğinin alfa katsayısı .74 iken Türkçe ölçekte bu değer .79 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde orijinal ölçekte 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğinin alfa katsayısı .87 iken, Türkçe formda bu değer .94 olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan Türkçe formun geçerlik-güvenirlik çalışmalarında elde edilen değerlerinin, orijinal forma oranla daha yüksek değerler ürettiği de anlaşılmaktadır. Tüm bu sonuçlar ışığında SZISTÖ'nün Türkçe versiyonunun Türk kültüründe uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir. STIZTÖ'nün 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğinde 'son bir ay içerisinde birisi internette benim hakkımda utanç verici ve kırıcı yorumlar yaptı' ve 'son bir ay içerisinde birisi cep telefonundan mesaj göndererek beni tehdit etti' gibi maddeler yer almaktadır. Yine STIZTÖ'nin 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğinde ise 'son bir ay içerisinde birisini internet üzerinden tehdit ettim' ve 'son bir ay içerisinde birisi hakkında internette sanki o kişiymişim gibi yaptım ve onu utandıracak ya da küçük düşürecek şekilde davrandım' gibi maddeler yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında toplanan veriler betimsel istatistik teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların siber zorbalık kurbanı olma, siber zorba olma ile siber zorba kurbanı oldukları siber ortamlar ve siber zorba oldukları siber ortamların analizinde frekans ve yüzdeler gibi betimsel istatistik teknikleri kullanılmıştır. Katılımcıların siber zorbalık kurbanı ve siber zorba oldukları siber ortamların sıklıkları arasında anlamlı fark olup olmadığı ise ki-kare uygunluk testi ile sınıanmıştır. Katılımcıların siber zorba kurbanı olma ve siber zorba olma durumlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği t-testi; bu değişkenlerin katılımcıların yaşları, sınıfları ile günlük internet

kullanma sürelerine göre farklılık gösterip göstermediği ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile analiz edilmiştir. Anlamlı çıkan F değeri için, farkın kaynağını belirlemek üzere LSD testi kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 13.00 programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmalarda anlamlılık testleri $\alpha = .05$ düzeyinde yapılmıştır.

İşlemler

Araştırma, 2010-2011 öğretim yılının ikinci döneminde Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda iki ilde yer alan üç lise, araştırmacılar tarafından bizzat ziyaret edilmiştir. Araştırmacılar okullarda hali hazırda bulunan öğretmenlerden, dersine girdikleri sınıflarda, anketleri öğrencilere uygulamalarını istemişlerdir. Araştırmaya gönüllü olarak destek veren öğretmenler, anketleri öğrencilere doldurtmuşlardır. Öğrencilerin araştırmaya katılımı da gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sürecinde toplam 400 anketin öğrencilere dağıtımı gerçekleşmiş ancak bu anketlerin 336'sı veri işlemeye uygun halde geri dönmüştür.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle katılımcıların siber zorba kurbanı olma ile siber zorba olma sıklıkları analiz edilmiştir. Tablo 2'de katılımcıların son bir ay içerisinde siber zorba kurbanı olma ile siber zorba olma sıklıkları, frekans ve yüzdelik değerler olarak verilmiştir.

Tablo 2

Son Bir Ay İçerisinde Siber Zorbalık Kurbanı ve Siber Zorba Olan Katılımcı Sayısı (f) (%)

Siber zorbalık kurbanı olan katılımcılar N=336										Siber zorba olan katılımcılar N=336									
Hiç		Bir defa		Bir iki defa		Çok kez		Pek çok kez		Hiç		Bir defa		Bir iki defa		Çok kez		Pek çok kez	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
288	86	31	9	12	3.6	3	0.9	2	0.6	303	90	11	3.3	8	2.4	8	2.4	6	1.8

Tablo 2'den de izlenebileceği gibi katılımcıların %86'sı son bir ay içerisinde hiçbir şekilde siber zorbalığa maruz kalmadıklarını ifade ederken, %9'u bir defa, %3.6'sı bir iki defa, %0.9'u çok kez ve %0.6'sı pek çok kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Buna karşın katılımcıların %90'ı son bir ay içerisinde hiç sanal zorbalık yapmadıklarını ifade ederken, geri kalan %3.3'ü bir defa, %2.4'ü bir iki defa, %2.4'ü çok kez ve %1.8'i pek çok kez siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Bulgular katılımcıların %14'ünün son bir ay içerisinde bir ya da daha fazla

sıklıkta siber zorbalığa maruz kaldıklarını, buna karşın %10'unun bir ya da daha fazla sıklıkta siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymaktadır. Tablo 3'te katılımcıların hangi siber ortamlarda zorbalığa maruz kaldıkları ya da hangi ortamlarda siber zorbalık yaptıkları, frekans ve yüzdeler olarak verilmiştir.

Tablo 3

Siber Zorbalığın Meydana Geldiği Siber Ortamlar (f) (%)

Siber zorbalığın meydana geldiği siber ortamlar	Siber zorbalığa maruz kalanlar		Siber zorbalık yapanlar	
	(f)	%	(f)	%
Sohbet odalarında	14	4.2	15	4.5
Posta Kutusuna e-posta atarak	19	5.7	8	2.4
Anlık mesaj ileterek	33	9.8	16	4.8
Cep telefonuna kısa mesaj göndererek	55	16.4	23	6.8
Cep telefonunu arayarak	44	13.1	23	6.8
Resimli ya da görüntülü mesaj atarak	6	1.8	7	2.1
MySpace'de	7	2.1	6	1.8
Facebook'da	65	19.3	35	10.4
Diğer sosyal paylaşım sitelerinde	6	1.8	14	4.2
Twitter'da	5	1.5	9	2.7
Youtube'da	8	2.4	9	2.7
Diğer sanal ortamlarda	20	6	19	5.7
İnteraktif oyun sitelerinde (tavla, okey vs.)	26	7.7	22	6.5
Playstation oynarken	12	3.6	20	6

Tablo 3'ten de izlenebileceği gibi siber zorbalık vakalarının görece en fazla yaşandığı siber ortam, 'Facebook' olarak isimlendirilen sosyal paylaşım sitesidir. Katılımcıların 65'i 'Facebook' da siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade ederken, 35 katılımcı da 'Facebook' da siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Katılımcıların 44'ü cep telefonundan kısa mesaj almak suretiyle ve yine 44'ü cep telefonundan aranarak siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Benzer şekilde katılımcıların 23'ü cep telefonundan mesaj göndererek, yine 23'ü cep telefonundan arayarak ve 22'si interaktif oyun sitelerinde mağdurlara, siber zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcılar,

siber zorbalığa, görece en az ‘Twitter’da maruz kaldıklarını ifade ederken, siber zorbalık yapanların 6’sı ‘Myspace’ isimli internet sitesinde siber zorbalık yaptığını dile getirmiştir. Görüldüğü gibi siber zorbalık davranışları çeşitli siber ortamlarda meydana gelmektedir. Ortaya çıkan bu farkların anlamlı olup olmadığı ise ki-kare uyum testi ile sınıanmıştır. Sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Siber Zorbalığın Meydana Geldiği Siber Ortamların Sıklıklarının Karşılaştırılmasına İlişkin Ki-Kare Test Sonuçları

Siber zorba kurbanlarının siber zorbalığa maruz kaldıkları siber ortamlar		Siber zorbaların siber zorbalık yaptıkları siber ortamlar	
Ki-kare	181.06	Ki-kare	78.56
Sd.	12	Sd.	11
Asymp. sig.	.000	Asymp.sig	.000

Tablo 4’ten takip edilebileceği gibi siber zorba kurbanlarının siber zorbalığa maruz kaldıkları ortamlar arasında gözlenen fark anlamlıdır [χ^2 (12) = 181.06, $p < .05$]. Benzer şekilde siber zorba kurbanlarının siber zorbalık yaptıkları siber ortamlar arasındaki gözlenen fark da anlamlıdır [χ^2 (11) = 78.56, $p < .05$]. Cinsiyetin, siber zorbalık kurbanı olma ile siber zorba olma üzerindeki etkisi t-testi ile sınıanmıştır. Sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Siber Zorba Kurbanı Olma ya da Siber Zorba Olmanın Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Kurban ya da zorba olma durumu	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Siber zorba kurbanı olma	Kız	162	10.45	2.50	334	1.32	.18
	Erkek	174	10.91	3.71			
Siber zorba olma	Kız	162	9.45	2.95	334	3.20	.001
	Erkek	174	10.95	5.21			

Tablo 5'ten de izlenebileceği gibi katılımcıların siber zorba kurbanı olma puanları cinsiyete göre fark göstermemektedir [$t_{(334)}=1.32$; $p>.05$]. Buna karşın katılımcıların siber zorba olma puanları cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır [$t_{(334)}=3.20$; $p<.05$]. Bu sonuçlara göre erkek öğrenciler ($\bar{X}=10.95$), kız öğrencilere göre ($\bar{X}=9.45$) daha fazla siber zorbalık yapmaktadır. Yaş, sınıf ve günlük internet kullanım süresi değişkenlerinin, siber zorbalık kurbanı olma ya da siber zorba olma üzerindeki etkileri ise tek-yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6'dan da izlenebileceği gibi katılımcıların siber zorba kurbanı olma puanları, yaş [$F_{(3-332)}=1.00$; $p>.05$], sınıf [$F_{(2-333)}=1.14$; $p>.05$] ve günlük internet kullanma süresine [$F_{(4-331)}=1.07$; $p>.05$] göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Benzer şekilde katılımcıların siber zorba olma puanları, yaş [$F_{(3-332)}=0.34$; $p>.05$] ve sınıf düzeylerine [$F_{(2-333)}=0.00$; $p>.05$] göre anlamlı şekilde fark göstermemektedir. Ancak katılımcıların siber zorba olma puanlarının günlük internet kullanım süresine göre anlamlı şekilde farklılık gösterdiği görülmektedir [$F_{(4-331)}=2.95$; $p<.05$]. Farkın kaynağını saptamak amacıyla yapılan LSD testi sonuçlarına göre günlük internet kullanım süresi beş saat ve daha fazla olan katılımcı puanları ($\bar{X}=11.72$), günlük internet kullanım süresi sırasıyla, bir ($\bar{X}=9.64$), iki ($\bar{X}=9.85$) ve dört saat ($\bar{X}=9.51$) olan katılımcı puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Buna göre günlük internet kullanım süresi beş saat ve daha üzeri olan öğrenciler diğer gruplara göre, görece daha fazla siber zorbalık yapmaktadır.

Tablo 6

Yaş, Sınıf ve Günlük İnternet Kullanma Süresi Değişkenlerinin, Siber Zorbalık Kurbanı Olma ya da Siber Zorba Olma Üzerindeki Etkilerine İlişkin ANOVA Sonuçları

Kurban ya da zorba olma durumu	Değişkenler Düzey	n	\bar{X}	S	sd	F	p	Anlamlı fark (LSD)	
Siber zorba kurbanı olma	Yaş	15	33	10.24	2.01	3-332	1.00	.39	--
		16	113	10.48	2.43				
		17	149	11.02	3.98				
		18	41	10.43	2.40				
	Sınıf	Lise 1	55	11.01	2.62	2-333	1.14	.31	--
		Lise 2	111	10.33	2.65				
		Lise 3	170	10.82	3.64				
	Süre (saat)	1	96	10.43	2.37	4-331	1.07	.36	--
		2	90	10.33	2.48				
		3	50	11.02	2.95				
4		31	10.83	3.40					
5 ve üzeri		69	11.23	3.28					
Siber zorba olma	Yaş	15	33	10.30	4.94	3-332	0.34	.73	--
		16	113	10.32	4.64				
		17	149	10.32	4.52				
		18	41	9.58	1.24				
	Sınıf	Lise 1	55	10.23	3.94	2-333	0.00	.99	--
		Lise 2	111	10.27	4.66				
		Lise 3	170	10.20	4.26				
	Süre (saat)	1	96	9.64	2.76	4-331	2.95	.02	1-5
		2	90	9.85	4.02				2-5
		3	50	10.42	5.46				4-5
4		31	9.51	1.38					
5 ve üzeri		69	11.72	5.94					

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında öncelikle, öğrencilerin %14'ünün siber zorbalığa maruz kaldıkları, %10'unun ise siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Elde edilen bu oranlar, akran zorbalığı üzerine yapılmış önceki çalışma bulguları ile oldukça yakın değerler üretmiştir (Nansel ve diğ., 2001; Olweus, 1994). Belirtilen çalışmalarda akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin oranının %15'ler civarında olduğu gözlenmiştir. Siber zorbalığın sıklığını merkeze alan öncü çalışmalar ise (Ybarra ve Mitchell,

2004a) gençlerin %4'ünün siber zorbalığa maruz kaldığını belirlerken, daha sonraki çalışmalar bu oranın %50'lerin üzerine çıktığını saptamıştır (Hoff ve Mitchell, 2009). Mevcut araştırmada ise siber zorbalık mağduru öğrenci oranının %14'ler civarında olması, siber zorbalığın sıklığı konusunda yazında henüz bir uzlaşma olmadığını bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Oranlar arasındaki bu farklar, anılan çalışmalarda kullanılan yöntemsel farklılıklardan ya da kültürel bağlamdan kaynaklanmış olabilir. Diğer yandan mevcut araştırmada öğrencilerin % 10'unun siber zorbalık yaptığı saptanmıştır. Bu bulgu Ybarra ve Mitchell'in (2004a) araştırma bulgularını desteklemektedir. Anılan çalışmada öğrenciler arasında siber zorbalığın sıklığının %12'lerde olduğu belirlenmiştir.

Tüm bu tartışma ve mevcut araştırma bulgularına dayalı olarak siber zorbalığın, öğrenciler arasında giderek yaygınlaşma eğilimine girdiği ve önemli bir sosyal soruna dönüştüğü söylenebilir. Bu nedenle öncelikli ve ivedi olarak öğrencileri siber zorbalığa iten parametrelerin daha geniş gruplar üzerinde yapılacak çalışmalarla incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte öğrenci, veli, öğretmen ve okul yöneticileri başta olmak üzere eğitim sürecinin tüm paydaşlarının, hayatın her alanında etkisi ve kapsamı giderek genişleyen siber iletişim konusunda eğitilmeleri önerilebilir. Özellikle paydaşların, bilişim suçları ve bu suçlara karşılık gelen idari ve adli cezalar konusunda bilgilendirilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Diğer yandan mağdur öğrencilerin psikolojik destek almalarının sağlanması gerekmektedir. Çünkü araştırmalar zorbalık mağdurlarının çeşitli tür ve yoğunlukta psikolojik sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkartmıştır (Fleming ve Jacobsen, 2009; Ivarsson ve diğ., 2005; Kiriakidis, 2008; Menesini ve diğ., 2009; Skapinakis, 2011). Zorbalığa uğrayan öğrencilere sağlanacak sosyal desteğin onların kendilerini görece daha iyi hissetmelerine katkı getirdiği belirtilmektedir (Davidson ve Demaray, 2007; Gregory ve diğ., 2010).

Araştırmada ikinci olarak öğrencilerin en çok Facebook isimli sosyal paylaşım sitesinde siber zorbalık mağduru ya da siber zorba oldukları saptanmıştır. Bunun bir nedeni Facebook ve benzeri sosyal paylaşım sitelerinin, bireylerin siber ortamda tanıştıkları, anlık ileti göndermek sureti ile sohbet ettikleri, sesli ve görsel beğenilerini paylaştıkları sosyal bir platforma dönüşmüş olmasıdır. Araştırmalar, gençlerin giderek artan oranda internet kullandıklarını (Akkoyunlu ve Yılmaz, 2005; Çiçek ve Demirel, 2010), hatta bazılarının internet bağımlısı haline geldiklerini belirlemiştir (Wang ve diğ., 2011). Bir paradoks olarak yazında, özellikle yalnızlık duygusu yaşayan gençlerin daha fazla internet kullandıklarını ortaya çıkartan bulgularla da karşılaşmak mümkündür (Erdoğan, 2008).

Dolayısıyla, gençlerin Facebook ve benzeri sosyal paylaşım siteleri üzerinden yalnızlıklarını giderdikleri ve yine bu siteler üzerinden diğer kişilerle iletişim kurdukları söylenebilir. Zorbalık eğilimi taşıyan gençlerin sosyal paylaşım sitelerinde zorbalık yapmalarının muhtemel nedenlerinden biri, mağdur ile yüz yüze iletişim halinde olmamalarının verdiği görece rahatlık olabilir. Ayrıca araştırmada, zorbalık eğilimi taşıyan öğrencilerin cep telefonundan kısa mesaj atarak ya da doğrudan aramak sureti ile de mağdura yönelik zorbalık yaptıkları saptanmıştır. Bu bulgu da ilgili yazınla uyumludur (Smith ve diğ., 2008). Bu sonuçlara dayalı olarak siber ortamlarda, kişilerarası iletişim akışını engellemeyecek ve özel hayatın gizliliğine müdahale etmeyecek, ancak bilişim suçlarını proaktif bir yaklaşımla saptayacak ileri teknolojik süzgeçlerin işe koşulması yerinde olabilir. Çünkü her ne kadar Facebook ve benzeri sosyal paylaşım sitelerinin bir öz-denetim süzgeçleri olsa da mevcut çalışmada, bu denetim mekanizmalarının siber zorbalığı tam olarak engelle(ye)mediği anlaşılmıştır.

Araştırmada son olarak cinsiyet, yaş, sınıf ve günlük internet kullanım süresinin siber zorba olma ve siber zorbalık kurbanı olma üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bulgular siber zorbalık kurbanı olma ile cinsiyet arasında bir ilişki olmadığını, buna karşın erkek öğrencilerin, kızlara göre görece daha fazla siber zorba olduklarını ortaya çıkartmıştır. Bu bulgu, benzer araştırmalar ile uyumludur (Pepler ve diğ., 2006). Ancak bu sonuca dayalı olarak erkeklerin her koşulda kızlara göre daha fazla zorba olduklarını öne sürmek, yerinde bir saptama olmaz. Çünkü başka çalışmalarda kız öğrencilerin, kurbanı gruptan atmaya çalışmak ya da mağdur hakkında asılsız dedikodular yaymak gibi dolaylı sayılabilecek zorbalık tutumları sergiledikleri belirlenmiştir (Owens, Shute ve Slee, 2006). Dolayısıyla ileride farklı gruplar üzerinde yapılacak olası siber zorbalık çalışmalarında, kızlara ve erkeklere özgü zorbalık davranışlarının ayrıştırılarak incelenmesi yerinde olabilir.

Araştırmada yaşın ve sınıf düzeyinin siber zorbalık kurbanı olma ve siber zorba olma değişkenleri üzerinde farklılaştırıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Bu bulgu Pepler ve diğerlerinin (2006) araştırma bulguları ile çelişmektedir. Anılan çalışmada öğrenciler arasındaki zorbalık eğilimlerinin ilköğretimden ortaöğretime geçiş döneminde en fazla gerçekleştiği (bu dönemin Türk eğitim sisteminde lise birinci sınıfa karşılık geldiği varsayılabilir), ortaöğretim son sınıf düzeyinde ise kademeli olarak en aza indiği saptanmıştır. Başka bir ifade ile anılan çalışmada yaş ve sınıf farklarının, zorbalık davranışı üzerinde farklılaştırıcı bir etki gösterdiği belirlenmiştir. Oysa mevcut çalışmada gerek sınıf gerekse yaş farklılığının

siber zorbalık davranışı üzerinde farklılaştırıcı bir etki göstermediği anlaşılmıştır. Bu nedenle yaş ve sınıf gibi değişkenler ile siber zorbalık arasındaki ilişki yapısını sorunsallaştıracak başka çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Araştırmada son olarak lise öğrencilerinin günlük internet kullanım sürelerinin siber zorbalık kurbanı olmaları ya da siber zorba olmaları değişkenleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgular katılımcıların internette kalma süreleri ile siber zorba kurbanı olmaları arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. Buna göre kurbanın internette kalma süresi, onun zorbalığa maruz kalıp kalmamasını etkilememektedir. Ancak siber zorbalık yapan öğrenciler arasında beş saat ve daha fazla süre internet kullananların, diğer gruplara oranla daha fazla zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bir bakıma araştırmalar geleneksel zorbalığın aynı zamanda siber zorbalık da yaptıklarını ortaya koymaktadır (Simith ve diğ., 2008). Dolayısıyla mevcut bulguya dayalı olarak hâlihazırda zorbalık eğilimine sahip öğrencilerin, bu eğilimlerini internet ya da cep telefonu gibi elektronik iletişim araçları üzerinden de devam ettirdikleri söylenebilir.

Kaynaklar/References

- Akkoyunlu, B. ve Yılmaz, E. (2005). Öğretmen adaylarının bilgi okur yazarlık düzeyleri ile internet kullanım sıklıkları ve internet kullanım amaçları. *Eğitim Araştırmaları*, 19, 1-4.
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., & Kaymak, D. A. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: Results from a cross-sectional survey among high school students in Istanbul, Turkey. *European Journal of Pediatrics*, 166, 1253-1260.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Bakay, M. E. (2005). The internet competency levels of Turkish high school students and related conditions. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 94-103.
- Baker, E. Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Barrio, C.D., Martin, E., Montero, I., Gutierrez, H., Barrios, A., & Dios, M. J. D. (2007). Bullying and social exclusion in Spanish secondary schools: National trends from 1999 to 2006. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 8(3), 667-677.

- Catherine, P. B., Sawyer, A. L., & O'Brennan, L. M. (2007). Bullying and peer victimization at school: Perceptual differences between students and school staff. *School Psychology Review*, 36(3), 361-382.
- Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 109-116.
- Correia, I., & Dalbert, C. (2008). School bullying: Belief in a personal just world of bullies, victims, and defenders. *European Psychologist*, 13(4), 248-254.
- Çelik, H. ve İpçioğlu, İ. (2006). Gönüllü teknoloji kabulü: İnternet kullanımını benimseme davranışı üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 111-139.
- Çiçek, H. ve Demirel, M. (2010). Meslek yüksek okulu öğrencilerinin internet kullanım özellikleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(1), 121-130.
- Davidson, L. M., & Demaray, M. K. (2007). Social support as a moderator between victimization and internalizing-externalizing distress from bullying. *School Psychology Review*, 36(3), 383-405.
- Dempsey, A. G., Sulkowski, M. L., Nichols, R., & Storch, E. A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence. *Psychology in the Schools*, 46(10), 962-972.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Due, P., Merlo, J., Fisch, Y. H. F., Damsgaard, M. T., Hetland, J., Currie, C., Gabhainn, S. N., Matos, M. G., & Lynch, J. (2009). Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: a comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *American Journal of Public Health*, 99(5), 907-914.
- Erdoğan, Y. (2008). Exploring the relationships among internet usage, internet attitudes and loneliness of Turkish adolescents. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2(2), 11-20.
- Fitzpatrick, K. M., Dulin, A. J., & Piko, B. F. (2007). Not just pushing and showing: school bullying among African American adolescence. *Journal of School Health*, 77(1), 16-22.
- Fleming, L.C., & Jacobsen, K. H. (2009). Bullying and symptoms of depression in Chilean middle school students. *Journal of School Health*, 79(3), 130-137.

- Gregory, A., Cornell, D., Fan, X., Sheras, P., Shih, T. H., & Huang, F., (2010). Authoritative school discipline: high school practices associated with lower bullying and victimization. *Journal of Educational Psychology*, 102(2), 483-496.
- Hamarus, P., & Kaikkonen, P. (2008). School bullying as a creator of pupil peer pressure. *Educational Research*, 50(4), 333-345.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6, 89-112.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 652-665.
- Ivarsson, T., Broberg A. G., Arvidsson, T., & Gillberg, C. (2005). Bullying in adolescence: Psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self- Rating Scale (DSRS). *Nord J Psychiatry*, 59, 365-373.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil.
- Kartal, H., & Bilgin, A. (2009). Bullying and school climate from the aspect of the students and teachers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 36, 209-226.
- Kepenekçi, Y. K., & Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*, 30(2), 193-204.
- Kiriakidis, S. P. (2008). Bullying and suicide attempts among adolescents kept in custody. *Crisis*, 29(4), 216-218.
- Köse, S., Gencer, A. S. ve Gezer, K. (2007). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin bilgisayar ve internet kullanımına yönelik tutumları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 44-54.
- Menesini, E., Modena, M., & Tani, F. (2009). Bullying and victimization in adolescence: Concurrent and stable roles and psychological health symptoms. *Journal of Genetic Psychology*, 170(2), 115-133.
- Nansel, T. R., Overpeck M, Pilla R. S., Ruan W. J., Simons-Morton B., & Scheidt P. (2001) Bullying behaviours among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285(16), 2094-100.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology Psychiatry*, 35, 1171-1190.

- Owens, L., Shute, R., & Slee, P. (2006). "Guess what I just heard": Indirect aggression among teenage girls in Australia. *Aggressive Behavior, 32*, 376-384.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*, 148-169.
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J. A., Yuile, A., McMaster, L., & Jiang, D. (2006). A developmental perspective on bullying. *Aggressive Behavior, 32*, 376-384.
- Perren, S., & Hornung, R. (2005). Bullying and delinquency in adolescence: Victims' and perpetrators' family and peer relations. *Swiss Journal of Psychology, 64*(1), 51-64.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescent. *Developmental Psychology, 43*(3), 564-575.
- Skapinakis, P., Bellos, S., Gkatsa, T., Magklara, K., Lewis, G., Araya, S. S., & Mavreas, V. (2011). The association between bullying and early stages of suicidal ideation in late adolescents in Greece. *BMC Psychiatry, 11*(22), 1-9.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness, and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. London: Goldsmith College, University of London.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*(4), 376-385.
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior, 29*, 239-268.
- Vieno, A., Gini, G., & Santinello, M. (2011). Different forms of bullying and their association to smoking and drinking behavior in Italian adolescents. *Journal of School Health, 81*(7), 393-399.
- Wang, H., Zhou, X., Lu, C., Wu, J., Deng, X., & Hong, L. (2011) Problematic internet use in high school students in Guangdong province, China. *PLoS ONE 6*(5): e19660. doi:10.1371.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign: Research Press.

Murat Özdemir & Filiz Akar

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1308-1316.

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004b). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319-336.

İletişim/Correspondence:

Yrd. Doç. Dr. Murat Özdemir
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Çankırı
e-posta: mrtozdem@gmail.com

Received: 20/08/2011

Revision received: 26/11/2011

Approved: 29/11/2011